

A bűnügyi adatgyűjtés néhány fogalmi és szabályozási kérdése

Some conceptual and legal questions of data gathering in criminal cases

Székely György László

Dr. PhD., LL.M., vezetőhelyettes ügyész, megbízott egyetemi előadó
Miskolci Járási Ügyészség
nasirius@gmail.com

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja, hogy bemutassa a bűnügyi adatgyűjtés néhány általános kérdését és problémáját büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai szempontból is.

Módszertan: A rendelkezésre álló, a témával összefüggő jogszabályok, valamint a tárgykörben született büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai tárgyú tanulmányok, szak- és tankönyvek, valamint vázlatosan a külföldi (alapvetően angolszász) szakirodalom áttekintése, elemzése, értékelése, az ezekből származó következtetések levonása.

Megállapítások: Az adatgyűjtés mind a kriminalisztikában, mind a büntetőeljárás-jogban ismert fogalom. Jelentései azonban a két tudományterületen nem teljesen fedik egymást. A hatályos Be.-t megelőzően a fogalmak még közelebb álltak egymással, de az új eljárásjogi kódex a törvénybe integrálta a korábban a nyomozáson kívül alkalmazható, bűnfelderítésű célú titkos információgyűjtést, valamint jelentősen átalakította és újraértelmezte a büntetőeljárás-jogi adatgyűjtés fogalmát, rendszerét. Ennek értelmében egyes adatgyűjtési módok már csak leplezett eszközként alkalmazhatók, annak szigorúbb feltételrendszerével, következményeivel és formai kötöttségével. A tanulmány során előbb az adatgyűjtés fogalmi kereteit határozza meg a szerző, majd megvizsgálja először az adatgyűjtés kriminalisztikai fogalmát, ezután pedig az eljárásjogi szabályozást. Ez követően összegzi a kettősségből eredő problémákat.

Érték: A bűnügyi (nyílt) adatgyűjtés napjainkat érintő eljárásjogi és kriminál-taktikai kérdéseit az utóbbi időben önállóan nem vizsgálták, így jelen tanulmány

A szerző a kéziratot magyar nyelven nyújtotta be. Benyújtás: 2023. 02. 26. Átdolgozás: 2023. 05. 05.
Elfogadás: 2023. 05. 19.

rávilágít egyrészt a legújabb szabályozás esetleges problémáira, másrészt a kriminalisztikai ajánlások körének átgondolására, modernizálására.

Kulcsszavak: nyomozás, felderítés, adatgyűjtés, kriminalisztika

Abstract

Aim: The purpose of this study is to present some general questions and problems of data gathering in criminal cases in aspect of criminal procedure law and forensic sciences.

Methodology: Presentation, analysis, evaluation and drawing conclusions of legal rules, studies, papers, and textbooks in the subject area, both in Hungarian and Anglo-Saxon literature.

Findings: Data gathering is a well-known method in both forensic sciences and criminal procedure law. However its meaning is different in these two fields of criminal sciences. Before the current code of criminal procedure in Hungary the meaning and content of data-gathering was similar in forensic science and in legal rules. But the new code has integrated the instruments of crime detection purposed secret information-gathering applicable before the starting of investigation, and made them criminal procedural instruments under the name of covert instruments. Besides that the new code significantly changed the system and legal rules of „open” data-gathering methods. Nowadays some data-gathering methods only apply as covert instruments with all its strict conditions, consequences and formal rules. In my study first I try to withdraw the conceptual borders of data-gathering and outlines some historical backgrounds. After it I explain the conception and content of data gathering in criminalistic literature, then I examine the rules of data gathering in criminal procedure law. In the end of my paper I summarize the problems of this conceptual dualism.

Value: The (open) data gathering in criminal cases as a subject has not been examined recently, so this study can draw attention on the problems of the latest legal regulation and the extension and modernization of criminalistic recommendations.

Keywords: investigation, detection, data gathering, criminalistics, criminal procedure

Bevezető

Egy korábbi tanulmányomban részletesen vizsgáltam a felderítés büntető-eljárás-jogi és kriminalisztikai fogalmait, és a szabályozási problémákat, de

alapvetően a felderítés és a vizsgálat, valamint a bizonyítás kettőségeire és a jogi anomáliákra koncentráltam, és csak röviden tértem ki az adatgyűjtés ide illeszkedő kérdéseire (Székely, 2021). Utóbbi azonban megérdemli a részletesebb elemzést, így jelen tanulmányban ezt, ezen belül pedig most csak fogalmi kérdéseket, illetve a hazai szabályozás problémáit vizsgálom (de röviden utalok majd néhány angolszász eltérésre is).

A fogalmi tisztázás mint első lépés azért is fontos, mert az adatgyűjtés mind a kriminalisztikában, mind a büntetőeljárás-jogban jelenlévő, ám részben eltérő fogalom. Természetesen az „élő” nyomozások bevett, alapvető módszeréről van szó, ahol (a gyakorlatban) nem különülnek el élesen az eljárásjogi szabályok és a kriminalisztikai ajánlások, mindazonáltal a gyakorlati szóhasználatban sem mindig világos, hogy pontosan hol vannak az adatgyűjtés határai. Másodsorban lényeges a szabályozás áttekintése is. A 2018-ban hatályba lépett „új” büntetőeljárás törvény, a 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) ugyanis egy jelentős koncepcionális változtatást hajtott végre a titkos nyomozási eszközöket illetően azzal, hogy a korábbi, „ágazati törvényekben” szereplő, vagy csak a kriminalisztikában ismert módokat leplezett eszközökként a Be.-be integrálta (és egyidejűleg megalkotta a nyomozást megelőző előkészítő eljárási fázist is). Emellett a jogalkotó átstrukturálta az adatgyűjtés/adatszerzés rendszerét is, ezért ezen változások az adatgyűjtés fogalmára, kereteire is kihatnak. Így egyes, egyébként nyílt adatgyűjtési módok mára „kényszerűen” leplezett eszközzé váltak.

Múltját, történetét illetően azt állapíthatjuk meg, hogy az adatgyűjtés valójában a nyomozás legősibb és legalapvetőbb módja (a felderítése során az elsődleges lépés leggyakrabban a kérdezősködés, informálódás), így régtől jelen van valamilyen formában a büntető igazságszolgáltatásban, amelyet jól szemléltetnek az alábbi példák.

Az ógörög jogban Drakón emberölési törvénye (legalábbis annak egyik lehetséges olvasata/fordítása) előírta, hogy a vádemelés előtt a basielusok előzetesen vizsgálódjanak, hogy a gyilkosság miként történt (saját kézzel vagy felbujtással, szándékosan-e stb.). Később Solón államrendjében az emberölés sértettje egyenesági rokonának nem csak joga, de kötelessége volt vádemelés előtt az elkövető személyét felderíteni, amely a korabeli lehetőségek szerinti tudakozódással, azaz adatgyűjtéssel történt (Jakab, 2021).

Az ókori Rómában Cicero a Verres elleni perben mint vádló lehetőséget (és határidőt) kapott nyomozást végezni, hogy a vádhoz adatokat gyűjtson (Nótári, 2010). Rómában egyes (nemcsak büntető) eljárások *questio*val (kérdés, nyomozás) vagy *cognitio*val (megismerés, tájékozódás) kezdődtek, amelynek során a magisztrátus vagy megbízottja előzetes adatszerzést végzett. A *questor* (kérdő) tisztség eredetileg ilyen feladatok elvégzését célozta (Zlinszky, 1993; Zlinszky, 1994).

A középkori germán-frank jogokban már megjelent annak az igénye, hogy jelentős ügyekben ne a sértett döntsön a vádemelésről, hanem királyi tisztviselők a sértett akaratától függetlenül, hivatalból vizsgálják ki a súlyos bűncselekmények körülményeit, elsősorban helybeli tudakozódással, meghallgatások útján (Horváth, 1997).

Angliában egy 1555-ben hozott jogszabály az ügynevezett békebírák kezébe adta a per előkészítésének feladatát, akik jogosultak voltak – többek között – előzetesen kikérdezni a terheltet és a vádló tanút (Langbein, 2003). Angliában egyébként a hivatalos rendőrség felállításáig (1856) a nyomozás kezdetleges adatgyűjtő tevékenység volt, sokszor magánúton, vagy erre szakosodott privát társaságok révén (Spencer & Delmas-Marty, 2006).

A magyar jogban a 13. századtól uralkodó eljárást illetően a korabeli szerzők az inquisitiót úgy jellemzik, mint „ténybeli információgyűjtés törvényes módon”. Ezen belül az inquisitio generalissima általános tudakozódást jelentett bűncselekmények felől, míg az inquisitio generalis már konkrét bűncselekmény körülményeit illető vizsgálódás volt (Katona, 1977).

Ha nem is a történeti fejlődéshez, de a nyomozói munka megismertetéséhez, a tényfeltáró gondolkodásmódhoz feltétlenül hozzájárult a bűnügyi (szép)irodalom is. A 19. századtól népszerű detektívtörténetek sorai között pedig az olvasó a legtöbb esetben a nyomozó adatokkal végzett munkáját (adatok összegyűjtése, rendezése, fejben végzett elemzése, értékelése, majd a következtetés levonása) követheti nyomon. Poe úttörő novellájától, *A Morgue utcai kettős gyilkosságtól*, Doyle Holmes történeteinek át, Christie írásaitól egészen a mai krimi irodalomig nem csak a laikus olvasóközönség, de a szakmabeliek is találkozhattak olyan adatfeldolgozási műveletekkel, amelyek ha mással nem, de a gondolkodásmód elsajátításával támogathatják a gyakorlati adatgyűjtő munkát. [Nem véletlen, hogy a detektívtörténet irodalomtörténeti értelemben kifejezetten szigorú szabályrendszerhez kötött stílus (Keszthelyi, 1979).]

Az adatgyűjtés általános meghatározása

Mielőtt az adatgyűjtés kriminalisztikai meghatározására rátérnék, célszerű az adatgyűjtést, ha nem is köznapi értelemben, de a nyomozás szempontjából behatárolni. Tartózkodnék a „túl messziről” indítástól, így nem kívánom az adat jogi, vagy akár információelméleti fogalmait elemezni. Kiindulópontként elfogadhatónak vélem Lakatos meghatározását, aki szerint az adat tényre vonatkozó ismeretet jelent, míg az információ az adat hírtartalma. Ehhez képest a bizonyíték egy harmadik fogalom, amely olyan bizonyító erejű adat, amelyet a felderítésben

is fel lehet használni, de ha bizonyításra alkalmas, akkor arra is. Így tehát az adat maga egyszerű adatként, információként és bizonyítékként is megjelenhet a nyomozásban (Balláné, Kunos & Lakatos, 2004). Mindezekről függetlenül mind a magyar (például Vargha, 1979), mind a nemzetközi (Girod, 2019) szakirodalomban (és sokszor a jogi szabályozásban is) az adatgyűjtés relációjában az adat és az információ kifejezéseket a legtöbbször szinonimaként használják.

A nyomozás során végezhető adatgyűjtés a legtágabb értelmezés szerint azonos lehet végső soron magával a nyomozással. Az angolszász jogterületen a nyomozás bizonyos értelemben az adatgyűjtéssel egyenlő, hiszen perrendszerű bizonyítás a nyomozás során itt nem folyik, vagy ha alakilag a nyomozás során mégis ilyen adatrögzítés történik (például jegyzőkönyvezett tanúkihallgatás), úgy az ilyen iratok a tárgyaláson nem használhatók fel, vagy nem értékelhetők bizonyítékként (LaFave, Israel & King, 2004; Delmas-Marty & Spencer, 2006; Farkas & Róth, 2000; Székely, 2021). Ahogy korábban erről már írtam, a hazai, kriminalisztikai értelemben vett felderítés mint nem bizonyító tényfeltáró/adatgyűjtő tevékenység is ehhez a fogalomhoz áll közel azzal, hogy a magyar jogrendben a nyomozás során (már a felderítési szakaszban is!) bizonyítási eljárás és nem pusztán adat-/információgyűjtés zajlik (Székely, 2021).

A legtágabb értelmezés tehát azt is jelenti, hogy minden, a nyomozás során nyert új adat/információ, amely valamilyen relevanciával bír a konkrét ügyben, végső soron adatgyűjtés, hiszen a kriminalisztikában is alkalmazott ismeretelméleti értelemben (Angyal, Balassa, Bezsényi & Petrétei, 2019) a bennünk (a nyomozó tudatában) kialakult kép, azaz a „fejünkben összeállt” történeti tényállás ezen adatokból építkezik. E túl tág fogalom alapján viszont a nyomozás során végzett bizonyító eljárási cselekmények (például tanúkihallgatások) is adatgyűjtési tevékenységek lennének, elmosva ezáltal a kriminalisztikában elválasztott felderítés és bizonyítás, vagy a Be.-ben (legalábbis eredeti koncepciójában) külön tartott felderítés és vizsgálat határait. Célszerű tehát bizonyos szempontok mentén szűkíteni az adatgyűjtés kereteit.

Nem kell hozzá sem kriminalisztikai, sem büntetőeljárás-jogi szemüveg, már önmagában a logika is megköveteli, hogy a begyűjtött adatokat, sőt magát a gyűjtési folyamatot is szűrje valamilyen szempont szerint a nyomozó. Egy adott nyomozás mindig egy adott ügyről, konkrét bűncselekményről szól. Ezért észszerű szűkítés, hogy az üggyel még áttételesen sem kapcsolódó adatokat nem kell begyűjteni sem, de ha a begyűjtés/megszerzés megtörtént, akkor azokat mindenképpen szelektálni kell. (A kirostált adatokat azonban nem feltétlenül kell a „szemétkébe dobni”, hanem utalhatnak például más bűncselekményre, amely másik nyomozás elrendelésére lehet alap.). A szűrés azonban sokszor nehéz feladat, ehhez általános útmutató nem adható, legfeljebb ajánlások,

később pedig a nyomozó tapasztalata, gondolkodásmódja segít ebben (Dobos & Kovács, 2020). Első rostának viszont megfelelő lehet a Be. egyébként a bizonyításra vonatkozó, de a felderítő adatgyűjtésre is alkalmazható megállapítása, amely szerint a (bizonyítás) azon tényekre terjedhet ki, amelyek a büntető anyagi és eljárásjogi jogszabályok alkalmazásában jelentősek [Be. 163. § (1) bekezdés]. Ez tehát egyfajta jogi keret, hiszen az ügy tárgya mindig egy Btk.-ban meghatározott bűncselekmény, a nyomozást pedig a Be. eljárási szabályai alapján kell lefolytatni, ezért az adatok beszerzése során is ezek tartandók szem előtt. (Természetesen a nyomozás során – lásd a lentebb írtakat – belefuthat a nyomozó olyan adatba is, amely e körön kívül esik, viszont továbbvezet más adatokhoz. Az ilyen adatot nem feltétlenül kell rögzíteni, de az ügyben mégis jelentőséggel bírhat.) E jogi kereten túl kell azonban mindig egy konkrét szűrő is, amely az adott ügy szempontjából releváns adatokat méri meg, ez viszont mindig az adott ügy nyomozójának (vezetőjének, az ügyet felügyelő/irányító ügyésznek) a kezében van, hiszen az csak az ügy tárgya szempontjából dönthető el. Megjegyzem a relevancia súlypontja, ahogy majd a kriminalisztikai meghatározásoknál látni fogjuk, sosem volt állandó. A szocialista időszakban például a legtöbb kriminalisztika könyv bűncselekménytípustól függetlenül hangsúlyozta (sőt kötelezővé tette) az elkövető munkahelyi viselkedésére, minősítésére vonatkozó adatok begyűjtését (Kriminalisztika, 1952; Illár, 1983; Vargha, 1979).

Ahogy már említettem, a kriminalisztika élesen elválasztja a nyomozás során végzett felderítő és bizonyító tevékenységet, ennek részletkérdéseit többen is kidolgozták már, a legrészletesebben talán Lakatos (Balláné, Kunos & Lakatos, 2004). Ehelyütt csak arra kívánok utalni, hogy ezen értelmezésben a bizonyító tevékenységet nem szokás adatgyűjtésnek tekinteni (lásd a fentebb írtak szerinti túl tág értelmezést), inkább a felderítő munka kriminalisztikai (de nem büntetőeljárás-jogi!) fogalma körébe esik az adatgyűjtés (lásd Székely, 2021).

A relevancia alapján történő szűréshez kötődik az adatgyűjtés cél szerinti meghatározása: miért, milyen célból gyűjtjük az adatot. A kriminalisztika alapkérdéseivel mint klasszikus témával ez jól egybevágh (Fenyvesi, 2013; Fenyvesi, 2017; Dobos & Kovács, 2020), a szakirodalom szereti a saját kereteinek, céljainak meghatározását a hét alapkérdés mentén elvégezni. Ekképp az adatgyűjtés célját meghatározhatjuk úgy is, hogy azt az egyes alapkérdésekhez kötjük.¹

1 A kérdések viszont nem egyenlő súllyal esnek latba. Fenyvesi felhívja a figyelmet arra, hogy a Miért? kérdésnek a kontinentális kriminalisztika kevesebb figyelmet szentel, mint az angolszász (Fenyvesi, 2017). Ez a hazai gyakorlatra is igaz napjainkban, míg a szocialista időszakban – ahogy azt egyes jelentősebb emberölési ügyek ítéletének bírói indokolásából is láthatjuk (Dulai, 2021), valamint, ahogy említettem az elkövetői háttér feltárásának a szocialista nyomozás nagyobb figyelmet szentelt – fontos volt felderíteni azt is, hogy mi vezette a terheltet a bűncselekmény elkövetéséhez.

Emellett a cél szerinti meghatározásnak lehet egy további mércéje: az adat megszerzése bizonyítékhoz vezet-e (de maga az adat nem közvetlenül bizonyíték, például tanúkutatás alapján a nyomozó megszerzi a későbbi potenciális tanúk adatait), vagy csak továbbgördíti a nyomozást, továbbvezet egy másik adathoz/forráshoz (például valaki látott egy bizonyos rendszámú autót a cselekmény idején a környéken, ez alapján kideríthető a jármű tulajdonosa, aki megkereshető/kihallgatható, amely továbbvezethet az elkövető beazonosításához stb.). Bizonyos értelemben utóbbi, láncolatos adatgyűjtés az igazi felderítés, amelynek során a nyomozó újabb és újabb adatokba kapaszkodva „araszol” (vagy éppen száguld) egy következő felé, amely végül választ jelenthet valamely kriminalisztikai alapkérdésre (például a Ki? kérdésre).

További fogalmi keret annak kérdése, hogy az adatgyűjtést fel lehet-e (kell-e) osztani titkos és nyílt formára. Álláspontom szerint itt különválasztandó a jogi és módszertani elkülönítés. Az, hogy egy adott törvény az adatgyűjtést általában vagy egyes eszközeit leplezett eszközként szabályozza, jogi (szabályozási) kérdés, jogalkotói döntés. Nézetem szerint kriminalisztikai értelemben viszont egyfajta adatgyűjtés (mint taktika) létezik, amelyet módszerét illetően lehet titkosan vagy nyíltan végezni (például lehet nyíltan informálódni, vagy a cél leplezésével is).

Ami pedig a tartalmat, az adatgyűjtés elemeit illeti: az adatgyűjtés egyértelműen gyűjtőfogalom, amelybe igen sok minden (sokféle eszköz, módszer) beletartozhat. Azt, hogy mit szokás, vagy mit lehet idesorolni, a következőkben részletesen is kifejtem.

Végül itt csak utalni kívánok rá, hogy a nyomozások során az adat- vagy információgyűjtés kifejezés mellett megjelenik az adatszerzés fogalom is. Annak ellenére, hogy kriminalisztikai vagy akár köznapi értelemben a kifejezéseket szinonimaként használhatnánk, a Be. e kérdéskört árnyalttá tette, mert sok esetben eltérő jelentéssel alkalmazza e fogalmakat.

Legvégül egy bizonyos szempontból az adatgyűjtés szűkebb nyelvi jelentését tárgítani szükséges. A büntügyi adatgyűjtés ugyanis nem korlátozódhat „passzív” gyűjtésre. A nyomozónak nem adatbázis, információbank kialakítása a célja (bár a begyűjtött információk ilyen célra is alkalmazhatók, lásd például modus operandi, ujjnyomatok, DNS adatbankjai), hanem az adatokkal való munka, azok feldolgozása, értelmezése, elemzése, azokból következtetések levonása, és ezek alapján további eljárási cselekmények, vagy adatgyűjtések végzése. Ez a kriminalisztikai értelmezéseknél is visszaköszön, mert ahogy látni fogjuk, a magyarázatok ezt is figyelembe veszik. Mindazonáltal az adatokkal végzett munkát a kriminalisztika nem az adatgyűjtés mint taktika, hanem az általános vagy kriminálmetodológiai tanok között, az adatokkal végzett munka, a kriminalisztikai

gondolkodás, a verziók, vagy a nyomozás tervezése körében tárgyalja (Balláné, Kunos & Lakatos, 2004; Dobos & Kovács, 2020; Mészáros, 2021).

Az adatgyűjtés kriminalisztikai fogalma és elemei

A kriminalisztikai szakirodalom csaknem minden átfogó műve foglalkozik az adatgyűjtéssel, minden esetben ezzel az elnevezéssel, rendszertanilag pedig a krimináltaktika területén. Azonban érdekes módon (nem tudom, hogy ez fontossági sorrendet jelentett-e) változó, hogy az adatgyűjtés kifejtése a taktikai eszközök sorában elsőként, vagy éppen legutolsóként történik.

Megjegyzem ugyanakkor, hogy kifejezetten az adatgyűjtésre fókuszáló önálló monográfia eddig még nem született, legfeljebb néhány szakkikk foglalkozik általánosságban az adatgyűjtéssel (Bócz, 2011), vagy az adatgyűjtés valamely rész- vagy kapcsolódó területével (Pilisi, 2012; Bánáti, 2022; Juhász, 2022; Herédi, 2018). Emellett az adatgyűjtés leginkább a titkos/leplezett eszközökkel összefüggő írásokban jelenik meg markánsabban (Nyeste & Szendrei, 2019).

A szocialista időszakot illetően az első lényeges mű egy 1952-ben készült krimináltaktika kézikönyv, amelynek első érdemi fejezete az adatgyűjtésről szól. Meghatározása szerint az adatgyűjtés valamely, a hatóság tudomására jutott eseménnyel kapcsolatosan annak megállapítására irányul, hogy mi történt, mikor történt, miért történt stb. A mű az adat fogalmát is definiálja: minden olyan bejelentés, vallomás, nyilatkozat, vélemény, nyom, eszköz, körülmény, tünet és jelenség, amely közvetlenül vagy közvetve mutatja vagy mutathatja, hogy milyen bűncselekmény történt, és ezek az adatok többé-kevésbé alkalmasak arra, hogy a tettes kiléte megállapítható legyen. Az adatgyűjtés eszközeiként (valójában inkább forrásokként) igen sok módozatot felsorol, ezek: a kikérdezés, a megfigyelés, a kutatás, a személymotoszás, a helyszíni szemle, a bűnjelek, a szakértői vélemény, az üldözés, az elfogás, a személyazonosítás, a technikai berendezések, a különböző bűnügyi nyilvántartások, iktatóhivatalok, irattárak és egyéb rendőri iratanyagok. A korszakra jellemzően egyébként a megfigyelést nem adatgyűjtési módként, hanem önálló taktikai eszközként tárgyalja, még hozzá igen részletesen (Bűncselekmények nyomozása, 1952).

Az 1961-ben kiadott kriminalisztika tankönyv szintén a krimináltaktikánál, ám annak végén foglalkozik az adatgyűjtéssel. Definíciót e szakkönyv nem ad, csak az adatgyűjtés fajtáit ismerteti: megfigyelés, információszerzés, puhatólás, a sajtó felhasználása, csapdák. E mű is a legrészletesebben a megfigyeléssel foglalkozik, a többi témakört rövidebben tárgyalja. Élesen elválasztja azonban egymástól az információszerzést [az adatgyűjtés olyan formája, amelynek

során a nyomozó hatóság a terhelt személyi körülményeinek (életmódjának, magatartásának, munkához való viszonyának stb.) megállapítása céljából e cél felfedésével gyűjt adatokat] és a puhatolást, amely az információszerzéstől eltérően az eljárás célját leplező irányított beszélgetés. Az „egyszerű”, nyílt információszerző beszélgetést, kérdezősködést viszont nem ismeri (legalábbis nem ismerteti), mert úgy látszik, hogy a fent írt információszerzést kizárólag a terhelt háttérkörülményeinek feltárásával azonosítja. A mű nem itt, hanem a következő fejezetében, a *Nyomozás tervezése* cím alatt, a verziók kapcsán tárgyalja az „adatokkal végzendő munka” kérdését, amely nem más, mint „*az adatok felkutatásával és az azokkal kapcsolatos gondolati munka*”, ugyanitt az adatot úgy definiálja, mint „*minden olyan tény, amely – közvetve vagy közvetlenül – a bűncselekménnyel kapcsolatban felvilágosítást nyújt és ezáltal a felderítés érdekében használhatónak látszik*”. A fejezet szerzője ezután alaposan részletezi, hogy az adatok lehetnek személyi vagy tárgyi jellegűek, az adat lehet maga bizonyíték, vagy ilyenek nem minősülő adat, részletezi továbbá az adatokkal kapcsolatos bíráló, szűrő, rendszerező és következtető tevékenységet is (Garamvölgyi, 1961).

A több kiadást is megért, elsősorban a jogászképzésnek szánt *Kriminalisztika* egységes jegyzet szintén a taktika körében, annak legutolsó tételeként tárgyalja az „adatgyűjtés egyéb módszereit”, de csak igen röviden, az adatgyűjtést nem is definiálva. Az adatgyűjtés módjaiként elsőként a csapdát részletezi, majd az „információszerzést és puhatolást”, legvégül pedig (legrészletesebben) a megfigyelést. Az információszerzés itt a terhelt személyi körülményeinek feltárását, míg a puhatolás az eljárás célját leplező adatgyűjtést jelenti (Vargha, 1979).

Az 1983-ban, a rendőrtiszti képzésnek szánt *Krimináltaktika* tankönyv szerint: „*Az adatgyűjtés az a nyomozási taktikai tevékenység, amellyel a nyomozó hatóság a bűncselekmény körülményeinek, a gyanúsított meghatározott tevékenységének, személyi körülményeinek [...] tisztázása, meghatározása céljából információkat szerez.*” (Illár, 1983.) A mű röviden utal arra, hogy nemcsak az fontos, hogy a bűnüldöző szervek megfelelő adattömeggel rendelkezzenek, hanem az is, hogy ezt megfelelően hasznosítsák. A tankönyv a következő eszközöket ismerteti: (egyszerű) megkeresés, puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, csapda, a lakosság bevonása az adatgyűjtésbe, tömegtájékoztató eszközök felhasználása. A megkeresést viszont csak írásban látja lehetségesnek, és legfontosabb céljának a terhelt személyi, munkahelyi viszonyainak feltárását tartja. A puhatolás itt is a cél leplezésével történő irányított beszélgetést jelent, viszont az egyszerű, „leplezetlen” adatgyűjtő informálódást külön eszközként nem tárgyalja. E mű is a megfigyelést taglalja a legrészletesebben (Illár, 1983).

A szintén a rendőrtiszti képzésben alkalmazott, a rendszerváltozás után megjelent, több kiadást is megért kriminalisztika tankönyvsorozat az adatgyűjtést a taktikán

belül, az egyik legelső eszközként tárgyalja. A témát talán a legalaposabban kidolgozó Lakatos elsőként részletesen kifejti, hogy a nyomozás eleve adatigényes tevékenység, de egy idő után az eljárásjogi szabályozás a bizonyításra kezdett koncentrálni, és nem foglalkozott részleteiben a felderítéshez tartozó adatgyűjtéssel. Úgy látja, hogy az adatgyűjtés egyes módjait nem kell és nem is lehet alakszerű eljárási cselekményekhez kötni (magyarán jogilag szabályozni, sőt a feltétlen dokumentálást sem tartja szükségesnek), épp ezért a kriminalisztika feladata az adatgyűjtés módszereinek kidolgozása. Hozzáteszi, hogy az adatgyűjtés azért is különbözik a krimináltaktika többi tételétől (például szemle, bizonyítási kísérlet), mert alig vagy egyáltalán nem szabályozza a jog ezt a kérdéskört. Viszont már ekkor (2004-ben) felvetette, hogy változóban van a jogi környezet, és főként a titkos eszközök szélesítése és jogi szabályozása indokoltá teszi az adatgyűjtési formák pontosítását, átgondolását. Nem az adatgyűjtés, hanem a krimináltaktika rendszerének ismertetése során fejt ki továbbá a szerző, hogy az ügynevezett bűnügyi szolgálati ismeretek szakterület (gyakorlatilag a titkos/leplezett nyomozási eszközök alkalmazása) ott kapcsolódik a krimináltaktikához, hogy előbbi a taktika tételeit felhasználja, és kidolgozza a titkos alkalmazási lehetőséget, sőt néha tovább is fejleszti azokat. Az adatgyűjtést egyébként olyan információszerező tevékenységnek tekinti Lakatos, amely mind a felderítés, mind a bizonyítás tárgyát képező cselekmény körülményeinek tisztázásához alkalmazható, de hangsúlyozza, hogy elsősorban a felderítés során van szerepe, a bizonyításban csak akkor, ha azt az eljárásjog megengedi. A szerző is részletesen (a korábbi műveknél jóval alaposabban) ismerteti az adatgyűjtés fajtáit: megkeresés, puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, lakosság bevonása, csapda. A megkeresést e tankönyv már szóbeli és írásbeli formában is alkalmazhatónak látja (csakis nyílt eszköznek tekinti), és a szóbeli megkeresés alatt lényegében az egyszerű személyes, alakszerűtlen informálódás értendő (Lakatos, 2004).²

A hazánkban legutóbb, 2022-ben megjelent sokszerzős *Kriminalisztika* tankönyv is részletesen foglalkozik az adatgyűjtéssel, a krimináltaktikán belül (a *Bűnügyi adatgyűjtés, profilalkotás* cím alatt; itt jegyzem meg, hogy önálló fejezetben foglalkozik e mű a „bűnügyi hírszerzéssel”, amely a leplezett eszközök kriminalisztikáját takarja). Az adatgyűjtést e könyv a korábbiaktól eltérő struktúrában és arányokkal ismerteti, definícióját illetően pedig az adatgyűjtést

2 Az adatgyűjtés kapcsán a fentivel azonos értelmezést tartalmaz (mivel annak a szerzője is Lakatos) a 2004-ben kiadott, két kötetes, Bócz Endre által szerkesztett, sokszerzős kézikönyv is (Bócz, 2004). Az 1998-tól szintén több kiadást megért, legutoljára 2012-ben kiadott, a „pécsi (büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai) iskola” által készített kriminalisztika tankönyv az adatgyűjtést önálló témakörként nem tárgyalja. Külön elemzi viszont krimináltechnikai eszközként a csapdát, míg a krimináltaktika témakörén belül, a nyomozás tervezése és szervezése alatt tér csak ki az adatgyűjtésre röviden (Tremmel, Fenyvesi & Herke, 2012).

információszerző tevékenységnek tekinti, amelynek mind a felderítésben, mind a bizonyításban nagy jelentősége van, ezért az egész nyomozást végigkíséri. Ezen írás is kitér arra, hogy az adatgyűjtés minden területét nem lehet és nem is kell eljárásjogilag szabályozni. A fejezet szerzője (Kovács Lajos) külön ismerteti, hogy a Be. maga mit tekint adatgyűjtésnek. Az eszközöket illetően előbb az úgynevezett adatszerző módszereket rögzíti a könyv: a megkeresést, a puhatolást, a környezettanulmányt, a megfigyelést és a lakosság bevonását. A megkeresés alatt nemcsak írásbeli módot, hanem a szóbeli megkeresést is érti, azonosítva ezt az esetet a Be. szerinti felvilágosításkérésrel [Be. 267. § (3) bekezdés c) pont]. A megfigyelést azonban már közel sem olyan részletesen tárgyalja, mint a korábbi könyvek, pusztán egyetlen bekezdésben említi. A fejezet szerzője egy alcímben (részletesen) külön foglalkozik az úgynevezett klasszikus humán adatgyűjtéssel, amely elsősorban az egyszerű, beszélgetésen alapuló tájékozódást jelenti, de itt részletezi a könyv a tanúkutatás műfogásait, a díjkítúzést és a média lehetőségeit is. További külön alcím alatt olvashatunk a technikai (digitális) adatok kérdésköréről is, ahol taglalja a digitális technológiák és eszközök lehetőségét (például rekonstrukciós szoftverek, biometrikus szkennelés, az adatnyilvántartásokban való „bányászással” végzett rasztornyomozás, valamint a közösségi médiából való adatgyűjtés); valamint külön szól a mobiltelefonok és híváslisták, a biztonsági térfigyelők, valamint általában az internet adatgyűjtésre használható lehetőségeiről (Fenyvesi, Herke & Tremmel, 2022).

A magyar szakirodalmat követően röviden utalok néhány angolszász szerző adatgyűjtésre vonatkozó álláspontjára. Girod – amerikai szerző – az adat- vagy információgyűjtést a nyomozások „alapvető, jól bevált” módszerének tekinti, és az adatgyűjtést a forrásai szerint elemzi (dokumentumok, adatbázisok, személyek kikérdezése, leplezett tevékenység eredményei). Külön foglalkozik a beszerzett adatok elemzésének, rendszerezésének kérdésével is (Girod, 2019). John és Maguire – brit szerzők – az adatgyűjtési módszereket a bűnügyi hírszerzés témakörén belül tárgyalják, de a magyar szóhasználattal ellentétben ez nem (feltétlenül) a leplezett módokat jelenti (a könyv külön fejezetben foglalkozik a titkos eszközökkel is). A szerzők szerint az adatgyűjtés egyik haszna, hogy sikeressége erőteljes bizonyítékok beszerzéséhez vezethet, mint például a megfigyelt terhelti mozgás, vagy pénzügyi műveletek adatainak rögzítése, informátoroktól származó adat eltulajdonított tárgyak hollétére vagy tervezett bűncselekmények helyszínére, bűncselekmény elkövetésének közvetlen megfigyelése (és rögzítése). A szerzők az információgyűjtést egy négyfázisú ciklusra osztják, amely az adatok gyűjtésével kezdődik, amelyet az értékelés követ, ezután következik az adatok elemzése, majd a cselekvési fázis. Az első szakaszt illetően az információforrások között megemlíti a szerzők a rendőrségen belüli forrásokat (például járőrök tapasztalatai,

észlelései), az informátorokat és az egyéb igazgatási vagy gazdasági szerveket (börtönök, pártfogók, helyi igazgatási szervek, bankok, cégek) (Newburn, Williamson & Wright, 2011). Végül említést érdemel az USA-ban az egyik legtöbb kiadást megért (legutoljára 2019-ben kiadott), O'Hara által írt nyomozási kézikönyv, amely szerint maga a nyomozás tulajdonképpen a tények, adatok összegyűjtését jelenti. A szerző szerint a nyomozó eszköztárát a „három I” jelenti (information, interrogation, instrumentation), amely közül az elsőt, azaz az információk gyűjtését tartja a legfontosabbnak, mert ennek révén válaszolható meg a kérdés: „Ki tette?”. Lényege pedig az, hogy a nyomozó emberektől és adatbázisokból szerez meg adatokat. O'Hara külön fejezetet szentel a jelentésírásnak, amely az összegyűjtött adatok megfelelő rögzítését jelenti (O'Hara, 1973).

A kriminalisztikai fogalmak és tartalmi elemek kapcsán összefoglalásként két dologra szeretném felhívni a figyelmet. Elsőként arra, hogy hiába tekintenénk valahol az egyik legalapvetőbb adatgyűjtési formának, a szakkönyvek alig említik adatgyűjtési módként az egyszerű, nyílt informálódást, kikérdezést, holott ez az adatgyűjtés egyik legegyszerűbb módja lehet. A másik, nézetem szerint szintén lényeges tartalmi elem, a „nem humán” forrású, hanem adatbázisokból/-halmazokból való adatgyűjtési forma szintén hiányzik a legtöbb szerzőnél. A korábbi, a digitális forradalom, illetve az internet világa előtti írások félig-meddig érhetően nem vagy alig említik (vagy nem tekintik önállóknak) az ilyen adatgyűjtést. Azt azonban látni kell, hogy már a digitalizáció előtt is léteztek törvényes adatbázisok (lakcímnnyilvántartás, ingatlannyilvántartás, bünyügyi nyilvántartások), és az ezekből való információszerzés alapvető (és régtől alkalmazott) adatgyűjtési forma. Az elektronikus adatok világában pedig ezek már sok esetben online formában is hatósági rendelkezésre állnak. Mindemellet a nyilvános, internetes források (weblapok, közösségi média), a szaknyelvben OSINT-ként (Open Source Intelligence) rövidített adatgyűjtés lehetőségét nyitották meg, és mára a bünyügyi adatszerzés gyakorlatban is alkalmazott módjává váltak (Nyeste & Szendrei, 2019; Herédi, 2018). Az utóbbi időben nem véletlenül írtak már többen is az akár „íróasztal mögül” is végezhető, úgynevezett raszternyomozásról, illetve az interoperabilitási e-nyomozásról (Pilisi, 2012; Nyitrai, 2020). Az ilyen információszerzésnek önálló helye lehet az adatgyűjtés krimináltaktikai módjai között.

Az adatgyűjtés jogi szabályozásának kérdései

A kriminalisztikai elméleti meghatározásokat követően a jogi szabályozást vizsgálom. Alapvetően a büntetőeljárás-jogi szabályokról kell itt beszélnünk, de

mivel szükségszerűen összekapcsolódik a téma a titkos eszközökkel is, ezért a hatályos Be. előtti időszakot érintően más jogszabályt (elsősorban a rendőrségi törvényt) is át kell tekinteni.

Az adatgyűjtés mint fogalom (amelyet, ahogy láthattuk a kriminalisztika ekként használ) a hatályos Be. előtt ezzel az elnevezéssel egyáltalán nem jelent meg, de tartalmilag hasonló szabályozás is csak az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: II. Be.) „végidőszakában” (1999-től) került be a tételes jogba. [Tehát ezt megelőzően tisztán kriminalisztikai, felderítési eszköz(ök)ről volt szó, ami a büntetőeljárás-jogban szabályozatlan terület volt.]

Első kódexünk, a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény-cikk nem ismerte az adatgyűjtés fogalmát. Az előkészítő szakasz két típusa, a nyomozás és a vizsgálat kapcsán az adatok kipuhatólása, kiderítése kifejezés szerepel ugyan a törvényben (83., 102. §§), de ezek csak látszólag jelentettek adatgyűjtést, ugyanis a vizsgálat mindenképpen, de a gyakorlatban a nyomozás is ténylegesen bizonyítási cselekmények elvégzését jelentette (lásd részletebben: Székely, 2021).

A következő két jogszabályban, az 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról (továbbiakban: II. Bp.) és az 1962. évi 8. tvr. a büntetőeljárásról (továbbiakban: I. Be.), az adat szó ugyan megjelenik némely esetben (például nyomozás megindulásához vagy megszüntetéséhez alapot adó adatok [II. Bp. 86. §, I. Be. 103. § (3) bekezdés], sőt bizonyító adatot is említ a törvény [II. Bp. 146. § (3) bekezdés, de nem lehet elkülöníteni a jelentését a bizonyítéktól, és valódi adatgyűjtési munkára sincs törvényi utalás. (Egyedül az I. Be. pótnyomozásról rendelkező szabályai fogalmazznak úgy, hogy annak oka lehet, „*ha az ügy felderítése érdekében szükséges, és az adatok megszerzése a tárgyaláson nem biztosítható*”).

A II. Be.-ben az adat kifejezés ugyan előfordult, de jelentése itt is többnyire egybeesik a bizonyítékkal [például meg kellett szüntetni a nyomozást, ha „*a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése*” – 139. § (1) bekezdés b) pont]. Viszont e törvényben – ahogy fentebb említettem – jelent meg elsőként a nyomozó hatóság úgynevezett egyéb adatszerző tevékenysége (131/B. §), az 1999. évi CX. törvény révén.³ E szövegrész azonban a módosító törvény indokolása alapján az akkor már elkészült, de hatályba nem lépett III. Be. puhatólási szabályainak „előre” átvételét jelentette.

3 „*A nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése után annak megállapítására, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak, puhatólást végezhet, ennek során információt gyűjthet, felvilágosítást kérhet, iratokat megtekinthet, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. A nyomozó hatóság a puhatólás során fénykép vagy más adathordozó bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet.*” Megjegyzem az eredeti elnevezéssel a puhatólás eljárásjogi és kriminalisztikai fogalma el is szakadt volna egymástól.

Az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (III. Be.) adatgyűjtési szabályai az eredeti szövegben „puhatolás” néven, majd a hatálybalépéskor „adatszerzésként” jelentek meg a 178. § (1) bekezdésében. Tartalmát tekintve pedig tipikus kriminalisztikai adatgyűjtő feladatokat jelölt meg a törvény.⁴ Maga az indokolás is olyan „informális” eljárásként jellemezte ezt, amelynek „*elvégzéséhez a nyomozó hatóságnak nincs szüksége ügyészi engedélyre vagy hozzájárulásra: ezek olyan intézkedések, amelyek a kriminalisztika körébe tartoznak, és jogilag kevésbé szabályozhatóak*”. Fenyvesi szerint ez a kriminalisztika vívmányainak legális keretek között történő hasznosítását jelentette (Herke, Fenyvesi & Tremmel, 2012). Többen üdvözölték tehát az adatgyűjtés törvényi megjelenítését, de nem azért, mert szabályozást nyert az addig szabályozatlan (e téren – lásd korábban Lakatos nézeteit – épp az volt a kívánatos, hogy nem kell feltétlenül minden krimináltaktikai módszert törvényi köntösbe öltöztetni). Bócz például kifejezésre juttatta, hogy sok ügyben az adatgyűjtés – amelyet folyamatosan eljárásjogi skatulyába próbálnak kényszeríteni – önmagában elegendő lenne, a nyomozások során tapasztalható túlbizonyítással szemben. Szerinte a nyomozás során az adatgyűjtéssel gyakorlatilag mindazon ismeret megszerezhető, amelyre szükség van, ráadásul rugalmas módszerekkel, hasonlóan az angolszász nyomozásokhoz (Bócz, 2011).

Itt kell rátérnünk arra, hogy mi volt a helyzet a III. Be. idején azon adatgyűjtési eszközökkel, amelyek a Be.-ben nem szerepeltek, de a gyakorlatban, főként „titkos” eszközként alkalmazva előfordultak. Mindamelllett, hogy a titkos eszközök taktikai fogásait, előírásait már viszonylag régtől minősített rendőrségi utasítások, rendeletek rendezték, „nyílt” formában a rendszerváltozástól maga a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) tartalmazott olyan eszközöket, amelyeket a felderítő-adatgyűjtő tevékenységhez a rendőrnnyomozók (akár nyílt, akár titkos formában) igénybe vehettek. Ilyen legáltalánosabb eszközként az Rtv. 32. §-ában szabályozott felvilágosításkérés, amely megfogalmazása alapján jól alkalmazható bűnügyi célból is, különösképpen a büntetőeljárás megindítása előtt, épp az ahhoz kapcsolódó tájékoztató, adatgyűjtés érdekében (a 42. § alapján pedig már kezdettől fogva az intézkedés során kép- és/vagy hangfelvétel is készíthető). A törvény emellett a VII. fejezetében szabályozta a titkos információgyűjtést, amelynek egyik törvényi

4 A II. Be.-hez hasonlóan: „[...] adatszerzést végezhet, ennek során igénybe veheti a bűnüldöző szervek [...] adatkezelési adatbázisait, a megkeresésre vonatkozó szabályok szerint bárkitől okiratok és adatok rendelkezésre bocsátását, valamint felvilágosítás adását, a feljelentő vagy a [...] szervtől vizsgálat tartását és a kár megállapítását kérheti, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. [...] fénykép vagy más adathordozón rögzített kép bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet”.

célja volt (ekkor még!) a bűncselekmény felderítése is; nevéből kifolyólag pedig tisztán adatgyűjtési műveletek tárházát jelentette. [A hatályos szöveg külön kifejezésre is juttatja a 63. § (4) bekezdésében, hogy ma már felderítési célú titkos adatgyűjtés csak a Be. szerint, a leplezett eszközök keretében történhet.] A törvény 64. §-ában pedig visszaköszönnek a kriminalisztikából ismert adatgyűjtési eszközök titkos formái. Ilyenek voltak: az informátor vagy bizalmi személy igénybevétele, a puhatolás („rendőri jelleg leplezésével végzett információgyűjtés”), vagy a megfigyelés és a csapda. Adatkérés néven pedig (68. §) a rendőrség ezen jogszabály keretei között, de csak ügyészi engedéllyel, és bizonyos büntetési tétel feletti bűncselekmények kapcsán adatokat igényelhetett pénzügyektől, távközlési szervezettől vagy adóhatóságtól.

A fenti, lényegében 2018. július 1. napjáig működő rendszeren azonban jelentősen változtatott (több tekintetben is) a hatályos Be. Először is teljesen felszámolta a tisztán bünfelderítési célú, nyomozást megelőző, Rtv. szerinti titkos információgyűjtést (azzal, hogy az nem elsősorban bünfelderítési, hanem egyéb céllal korlátozottan továbbra is alkalmazható), és a korábban az Rtv.-ben részletezett, bírói (vagy ügyészi) engedélyhez nem kötött adat-/információgyűjtő eszközöket (valamint az ügyészi és bírói engedélyes eszközöket is) egységesen, leplezett eszközök néven a Be.-be ültette át. Ezzel egyidejűleg – betöltve a nyomozást megelőzően alkalmazható eszközök kapcsán keletkezett „jogi űrt” – a Be. bevezette a nyomozás elrendelését megelőzően a bűncselekmény gyanújának megállapítására alkalmazható előkészítő eljárást, amely zömében éppen titkos vagy nyílt adatgyűjtő tevékenységet jelent (Be. Kilencedik Rész).

Ezeken felül teljesen más tartalommal megtöltve átstrukturálta a Be. az adatgyűjtés rendszerét is. (A Be. egyébként igyekszik már az adat szót is következetesebben használni, és nem mossa össze a bizonyíték fogalmával.) A Be. új, önálló részt (Hetedik Rész) vezetett be *Adatszerzés* címmel, méghozzá a statikus/általános szabályok között, azaz e szabályok immár nem csak a nyomozás során alkalmazhatók (de tegyük hozzá: a gyakorlatban zömében továbbra is ott). E törvényi rész pedig négy további címet foglal magában: az adatkérést, a feltételes adatkérést, az adatgyűjtést és az egyéb adatszerző tevékenységet. Pusztán a címek alapján is látható, hogy a korábbi, vagy a kriminalisztikában alkalmazott fogalmi rendszer a Be.-ben átalakult (ehhez járul hozzá a leplezett eszközök között elhelyezett adatgyűjtési módok problémája).

Az első két cím (adatkérések) lényegében a korábbi törvény (de nem a kriminalisztika!) megkeresés nevű jogintézményének az utódja, azaz valamely szervtől vagy személytől adatszolgáltatás igénylése (írásban). Ez mind a bíróságnak, mind az ügyészségnek, mind a nyomozó hatóságnak jogosultsága, de a nyomozó hatóság épp az adatkérés leggyakoribb eseteiben (mobiltelefon szolgáltatók,

pénzintézetek, egészségügyi szolgáltatók) csak ügyészi engedéllyel kérhet adatszolgáltatást (Be. 262. §).⁵

Ehhez képest az adatgyűjtést (Be. 267. §) már csak a nyomozó hatóság és az ügyészség (illetve a rendőrség belső büntfelderítő, illetve terrorelhárító szerve) végezhet „*a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából, illetve annak tisztázása érdekében, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak*”. Megfogalmazását illetően ez látszólag illeszkedik a kriminalisztikai fogalomhoz is, míg tartalmát tekintve a törvényhely példálózóan felsorolja, hogy ennek keretében végezhető: adatok gyűjtése nyilvántartásokból, felvilágosítás kérése bárkitől, helyszínen megvizsgálása. Mindezekről viszont kötelezően feljegyzés készítenendő.⁶

Az utolsó cím az *Egyéb adatszerző tevékenység* (Be. 268–270. §), amely kis-sé megtevesztő megfogalmazás, ugyanis részben a körözés, részben az egyes információs rendszerekből való adatigénylés, részben pedig a szaktanácsadó igénybevételenek szabályait jelenti. A körözés és a szaktanácsadó a kriminalisztikában jellemzően nem adatgyűjtési módok. A speciális információs rendszerekből (biometrikus adatok, arcképelemzési rendszer, SIS) való adatigénylés önálló jogintézményként való szabályozása viszont nem teljesen világos az adatkérés és az adatgyűjtés szabályainál is részletezett, igen hasonló tevékenységek fényében. Az adatkérés esetén ugyanis a Be. 263. § (1) bekezdése lehetővé teszi, hogy az adatszolgáltatást kérő nyomozó hatóság vagy ügyészség valamely nyilvántartásból vagy adatállományból (például lakcímnilyvántartás) közvetlen hozzáféréssel vegyen át adatokat, tehát külön „megkeresés” nélkül. Az adatgyűjtés kapcsán pedig a Be. 267. § (1) bekezdés a) és b) pontjai megengedik, hogy a nyomozást végző szerv egyes törvények (ügyészségi, rendőrségi, NAV törvény) szerinti nyilvántartásokból adatokat gyűjtsön, illetve nyilvános adatállományokból vagy forrásokból végezzen ilyet. Ezek alapján nem teljesen egyértelmű, hogy miért szükséges a további három nevesített (és egyébként közvetlenül vagy közvetetten a rendőrség által kezelt) nyilvántartásból történő (egyéb) adatszerzési tevékenységet külön szabályozni (ahol egyébként – bár

5 Véleményem szerint a tipikus (mobiltelefon híváslisták és cellainformációk, orvosi láttelepek, bankszámlaadatok), és a gyakorlatban szó szerint tömegesen kibocsátott nyomozó hatósági adatkérések ügyészi engedélyhez kötése nem váltotta be azt a garanciális célt, amelyet a jogalkotó szánt neki. A jelentős mennyiségű, rutinszerűen (de szükségszerűen) küldött adatkérő megkeresések folyamatos ügyészi engedélyeztetése inkább adminisztratív formalizmussá válik, az igen ritkán kiszűrt hibák és megtagadások száma sem indokolja az adatkérés ilyen feltételhez kötését. Emellett érdemes azt is átgondolni, hogy a jelzett adatkör „érzékenysége” valóban igényli-e a többletgaranciát. A nyomozó hatóság ugyanis hasonlóan érzékeny adatokhoz bármilyen engedély nélkül „korlátlanul” és közvetlenül hozzáférhet.

6 Nem teljesen érthető viszont, hogy miért kell külön feljegyzést készíteni az egyes nyilvántartásokból való adatgyűjtésről, különösen, ha a beszerzett adat rögzített formában az ügyiratokba kerül, és az adatok értelmezése, elemzése nem igényel külön további feljegyzést.

kétségtelen, hogy a gyűjtésen kívül egyéb tevékenység is szerepel – az eddigiektől eltérően az „adattovábbítás kérése” kifejezést használja a törvény). Mindezekre a törvény indokolása és kommentárjai sem adnak világos választ. Nézetem szerint a nyilvántartásokból, adatbázisokból történő (közvetlen vagy közvetett) adatgyűjtés ilyen módon „háromfelé” darabolása indokolatlan és értelmezési kérdéseket vet fel.

Végül vessünk egy pillantást a leplezett eszközök új rendszerére. Láthatjuk, hogy a három kategóriából a legkevésbé kötött, azaz a bírói vagy ügyészi engedély nélkül végezhető eszközöknél köszönnek vissza a kriminalisztikából és az Rtv.-ből ismert adatgyűjtési típusok. A Be. 215. §-a összesen hét különböző engedélyhez nem kötött, adatgyűjtésre irányuló eszközt részletez.⁷ Ezek: a titkosan együttműködő személy, a „puhatolás”, a csapda, a „dublőr” alkalmazása, a rejtett figyelés, az úgynevezett dezinformálás és a hírközlési/információs rendszer azonosítása. Ezek közül a puhatolást⁸ és a rejtett figyelést⁹ emelném ki (de a csapda is idevonható), mert ezek klasszikusan kriminalisztikai adatgyűjtési módok is. A kérdés: Milyen jogi és gyakorlati következményei lettek ezen eszközök Be.-ben történő megjelenítésének? Álláspontom szerint nem lényegtelen következmény, hogy a jogi keret öltése egyben a jogi szabály- és feltételrendszer alkalmazását is magával vonja. A Be. ugyanis a puhatolásnak, a megfigyelésnek és a csapdának nem a titkos/leplezett alternatíváját foglalta törvénybe, hanem magukat a (krimináltaktikai) módozatokat, anélkül azonban, hogy egyidejűleg ezen eszközök nem titkosan alkalmazható változatát rögzítette volna. Ebből viszont az következik, hogy puhatolás, megfigyelés és csapda a jövőben csak a Be. szerint alkalmazható, azonban kizárólag leplezett eszköz formájában. Ez önmagában még nem lenne probléma, de a Be. 214. §-a a leplezett eszközök általános szabályai között valamennyi (!) eszközre szigorú alkalmazási feltételrendszert teremtett meg.¹⁰ Ha pedig e feltételeket

7 Bár a törvény itt következetesen az információgyűjtés kifejezést használja, de nézetem szerint ez nem jelent tartalmi eltérést, már csak azért sem, mert később ugyanebben a fejezetben már végig a beszerzett adatok szót használja.

8 A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv tagja az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjthet, ellenőrizhet [Be. 215. § (2) bekezdés].

9 A leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható a) személyt, lakást, egyéb helyiséget, bekerített helyet, nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyet, illetve járművet, vagy b) tárgyi bizonyítási eszközt képező dolgot titokban megfigyelhet, a történetéről információt gyűjthet, valamint az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti [Be. 215. § (5) bekezdés].

10 Leplezett eszköz akkor alkalmazható, ha: a) megalapozottan feltehető, hogy a megszerezni kívánt információ, illetve bizonyíték a büntetőeljárás céljának eléréséhez elengedhetetlenül szükséges és más módon nem szerezhető meg, b) annak alkalmazása nem jár az azzal érintett vagy más személy alapvető jogának az elérendő büntüldözési célhoz képest aránytalan korlátozásával, és c) annak alkalmazásával bűncselekménnyel összefüggő információ, illetve bizonyíték megszerzése valószínűsíthető [Be. 214. § (5) bekezdés]. Azaz szükségességi, arányossági, valószínűségi feltételt támaszt a törvény.

komolyan veszi a jogalkalmazó, akkor a mai (jog)rendszerben például egy puhatolás már nem bármely bűncselekmény esetén, nem bármelyik ügyben alkalmazható, csak akkor, ha a feltételeknek mindenben megfelel; tehát pusztán a kriminalisztika ajánlásai alapján, vagy „egyszerű” adatgyűjtés keretében már nem.

Nem vitatom, hogy ezen eszközök (nyelvtani vagy akár tartalmi értelemben) leplezett elemet hordoznak, ez azonban még nem feltétlenül indokolja, hogy az ilyen adatgyűjtési módok jogi értelemben is leplezett eszköznek minősüljenek, magával vonva mindezek valamennyi jogi feltételét, de egyben következményét is. Ha más nem, ilyen „következmény” a Be. 243. § (1) bekezdése alapján, hogy valamennyi leplezett eszköz alkalmazásáról kötelezően jegyzőkönyvet vagy feljegyzést kell készíteni, amelyek szintén kötelezően az eljárás ügyiratainak részét kell képezni, ha bizonyítékként fel kívánják használni (Be. 249. §).¹¹ Ez azonban általánosságban azzal a veszéllyel járhat, hogy egy idő után a Be. 100. § szerint ügyiratmegismerési jog gyakorlásának eredményeként a bűnelkövetők tisztában lesznek a nyomozó hatóságok kiforrott adatgyűjtési taktikáival (például megfigyelések módja, puhatolás ténye, taktikája).¹²

Összegzés, következtetések

A fent írtakat röviden összegezve a következőket állapíthatjuk meg. Elsőként azt, hogy az adatgyűjtés már pusztán nyelvi jelentése alapján, a nyomozással összefüggésben egy értelmezésre szoruló kifejezés, amelynek akár igen tág, de szűkebb értelmezési tartományai is elképzelhetők, ezért feltétlenül körbe kell írni a fogalom határait.

Másodsorban megvizsgáltam az adatgyűjtésnek a kriminalisztikai szakirodalomban alkalmazott fogalom meghatározásait, illetve az idevont adatgyűjtési módokat. Ennek kapcsán az az álláspontom, hogy a taktikai módok köre feltétlenül kiegészítendő az egyszerű, nyílt szóbeli informálódással. Ezt csak néhány szerző érinti, de általában önálló formaként nem említik, holott ez a „humán” adatgyűjtés legalapvetőbb módja. A másik, nézetem szerint lényeges, ide sorolandó témakör a különböző adatbázisokból/-halmazokból való gyűjtés, amelyet az internet és a digitalizáció világában nem hagyhatunk ki az adatgyűjtési

11 A korábbi Be. egyértelműbben rendezte az adatszerzésből eredő bizonyíték kérdését. A III. Be. 178. § (3) és (4) bekezdései világossá tették, hogy az adatszerzésről jelentést kell készíteni, amely okirati bizonyítéknak minősül, ha ezt a nyomozás iratai közé csatolják.

12 Ami a statisztikai adatok fényében azért is jelentős, mert egy 2020. évre vonatkozó felmérés szerint az alkalmazott leplezett eszközök összességének 42,5%-át a puhatolás és a rejtett figyelés tette ki (Győri & Szendrei, 2021).

módok közül. A legújabb írások (és a Be. is!) már számolnak ezzel. Véleményem szerint itt két módszert kell különválasztani: a „hivatalos” adatbázisokból való gyűjtést, valamint a nyílt, elsősorban internetesek forrásokból való adatszerzést (OSINT).

Végül harmadsorban a jogi szabályozás is felvet néhány kérdést. Először is azt kell látnunk, hogy a Be. új szabályai folytán a korábban viszonylagos szinkronban volt kriminalisztikai és eljárásjogi adatgyűjtés elvált egymástól. Ennek egyik megnyilvánulása, hogy egyes, korábban a nyílt nyomozások körébe tartozó adatgyűjtési módok jogi értelemben mára csak a Be. szerinti leplezett eszközként végezhetőek. Ez azonban annyiban nehezíti a jogalkalmazást, hogy a Be. minden feltételrendszere alkalmazandó az ilyen adatgyűjtési módokra, valamint a kötelező dokumentáció akár konkrét ügyben, akár általánosságban a nyomozási taktikák „kikerülésével”, kvázi dekonspirálódásával jár. Emellett a Be. átrendezte az adatgyűjtés törvényi rendszerét is. Itt részben fogalmi nehézséget okozhatnak a hasonló kifejezések (adatszerzés, -gyűjtés stb.), másrészt látszólag egymást fedő, vagy legalábbis csak jogértelmezéssel elkülöníthető adatgyűjtési formák (nyilvántartásokból való gyűjtési módok) jelentek meg a törvényben. Ezeket a jövőben célszerű lenne jogalkotással pontosítani.

Záró gondolatként pedig: az adatgyűjtéssel azért (is) érdemes „foglalkozni”, a kérdéskört mind a kriminalisztika, mind a büntetőeljárás-jog oldaláról vizsgálni, pontosítani, fejleszteni, mert míg a bizonyító eljárások – különösen az eljárás vizsgálati szakaszában – a formai és tartalmi (garanciális) kötöttségek miatt nehézkesé teszik a nyomozás előrehaladását, addig az adatgyűjtési módszerek olyan hatékony, de legális eszköztárat nyújtanak a bűnüldöző hatóságnak, amellyel jelentősen felgyorsítható és sikerre vihető a felderítés folyamata.

Felhasznált irodalom

- Angyal M., Balassa B., Bezsényi T. & Petrétei D. (2019). *Kognitív kriminalisztika*. Dialóg Campus.
- Anti Cs., Barta E., Bócz E., Krispán I., Lakatos J. & Romasz Á. (2004). *Krimináltaktika I*. Rejtjel.
- Balláné Füsster E., Kunos I. & Lakatos J. (2004). *Bevezetés a kriminalisztikába*. Rejtjel.
- Bánáti T. (2022). Rendőrségi adatgyűjtés és adatfelhasználás a profilalkotásban. *Belügyi Szemle*, 70(1), 87–97. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.6>
- Bócz E. (2011). Adatgyűjtés, felderítés, nyomozás. *Belügyi Szemle*, 59(4), 61–79.
- Bócz E. (Szerk.) (2004). *Kriminalisztika 2*. Belügyminisztérium.
- Delmas-Marty, M. & Spencer, J. R. (Eds.) (2006). *European criminal procedures*. Cambridge University.
- Dobos J. & Kovács Gy. (2020). *Kis nyomozástan*. Kovács Gyula.

- Dulai P. (2021). *Gyilkosság a panel tetején*. Cser.
- Farkas Á. & Róth E. (2000). *Előadások a büntetőeljárás jog köréből*. Bíbor.
- Fenyvesi Cs. (2013). A kriminalisztika alapkérdései. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról* (pp. 341–349). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Fenyvesi Cs. (2017). *A kriminalisztika tendenciái*. Dialóg Campus.
- Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (Szerk.) (2022). *Kriminalisztika*. Ludovika.
- Garamvölgyi V. (Szerk.) (1961). *Kriminalisztika. Általános rész*. Belügyminisztérium.
- Girod, R. J. (2019). *Logical Investigative Methods*. CRC.
- Győri A. & Szendrei F. (2021). A leplezett eszközök alkalmazásának tapasztalatai a jogintézmény bevezetésétől napjainkig. *Rendőrségi tanulmányok*, 4(1), 83–86.
- Herédi I. (2018). Nyílt forrású adatgyűjtés az interneten. *Belügyi Szemle*, 66(7-8), 106–116. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.7-8.8>
- Herke Cs., Fenyvesi Cs. & Tremmel F. (2012). *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus.
- Horváth P. (Szerk.) (1997). *Egyetemes jogtörténet I*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Illár S. (Szerk.) (1983). *Krimináltaktika*. Belügyminisztérium.
- Ismeretlen szerzők (1952). *A bűncselekmények nyomozása, krimináltaktika I. Kötet, Általános rész*. Belügyminisztérium.
- Jakab É. (2021). *Állam és demokrácia. Törvényhozás és törvénykezés az ókori Athénban*. L'Harmattan. <https://doi.org/10.56037/978-963-414-807-4>
- Juhász Gy. (2022). A kriminalisztikai célú adatgyűjtés, az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás jövője és kutatási lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 70(1), 59–68. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.4>
- Katona G. (1976). *Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. KJK.
- Keszthelyi T. (1979). *A detektívtörténet anatómiája*. Magvető.
- LaFave, W., Israel, J. H. & King, N. (2004). *Criminal Procedure*. Thomson West.
- Langbein, J. H. (2003). *The Origins of Adversary Criminal Trial*. Oxford University.
- Mészáros B. (2021). A kriminalisztika hipotézisei. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1771–1781. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.6>
- Newburn, T., Williamson, T. & Wright, A. (Eds.) (2011). *Handbook of Criminal Investigation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203118177>
- Nótári T. (Szerk.) (2010). *Marcus Tullius Cicero – Válogatott vádbeszéd*. Lectum.
- Nyeste P. & Szendrei F. (2019). *A bűnügyi hírszerzés kézikönyve*. Dialóg-Campus.
- Nyitrai E. (2020). *Az interoperabilitási e-nyomozás a jó állam tükrében*. Dialóg Campus.
- O'Hara, C. (1979). *Fundamentals of Criminal Investigation*. Charles C. Thomas.
- Pilisi F. (2012). Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszter nyomozásra. *Büntetőjogi Szemle*, 31(2), 35–46.

Székely Gy. (2021). A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1829–1850. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.11>

Tremmel F., Fenyvesi Cs. & Herke Cs. (2012). *Kriminalisztika*. Dialóg Campus.

Vargha L. (Szerk.) (1979). *Kriminalisztika*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

Zlinszky J. (1993). *Római büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

Zlinszky J. (1994.). *Ius publicum. Római közjog*. Osiris.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Székely Gy. L. (2024). A bűnügyi adatgyűjtés néhány fogalmi és szabályozási kérdése. *Belügyi Szemle*, 72(7), 1121–1141. <https://doi.org/10.38146/BSZ-AJIA.2024.v72.i7.pp1121-1141>

Nyilatkozatok

Összeférhetetlenség

A szerző nem jelentett összeférhetetlenséget.

Finanszírozás

A szerző nem kapott pénzügyi támogatást a kutatáshoz, a szerzőséghez és/vagy a cikk publikálásához.

Etikai nyilatkozat

Jelen cikkhez nem kapcsolódik adatkészlet.

Nyílt hozzáférésről szóló tájékoztatás

Jelen cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

Levelező szerző

A cikk levelező szerzője Székely György, aki a nasirius@gmail.com e-mail címen érhető el.